

14.12.-78

Torsdag med THORS

JASSAR och HORRÖRER passerar revy i dagens språkspalt — som ni alltid kan vända er till om ni funderar på någon språklig fråga. Adressera era brev till prof. Thors, c/o Dagboken, Mannerheimvägen 18, 00100 Helsingfors 10.

En frågande tar upp två ord som hör till ledigt vardagsspråk eller slang: **jasse** och **kajpare**.

Ordet **kajpare** "kamrat" är säkert övertaget från finsk slang (**kaippari**). Jag förmodar att det finska ordet i sin tur hör samman med **kaveri**.

Jasse är svårare att uttala sig om. Det finns ett vardagsord **jassi** i finskan med ungefär samma betydelse som vårt **jasse**, alltså "kille" (för att återge det med ett annat slangord). Man kunde förstås tänka sig, att det svenska ordet hade övertagits från finskan. Å andra sidan finns det dialektord i svenskan och norskan som starkt påminner om **jasse**: det nordösterbottniska **jassare** "stackare" och det norska **jasse** med ungefär samma betydelse. Dessa två ord är väl under alla omständigheter besläktade.

I början av detta sekel förekom **jasse** i sydfinländsk dialekt i betydelsen "rallare, järnvägsarbetare". Det är tänkbart att ett dialektord med nedsättande betydelse kommit att användas om dem och sedan fått den allmänna innebörden "kille". (Vad ursprunget till **jassare** och **jasse** i svenska och norska dialekter angår, föreligger bara gissningar. En ytterligare gissning är att **jasse** vore bildat till det mycket vanliga förnamnet **Johannes**, **Jan**.) Men: vad som sagts här är bara förmodanden.

Förra veckan var det tal om **häradshövding** och **häradshövding**. Jag vill framhålla att det inte var FNB som gjorde sig skyldigt till felöversättningen av **kihlakunnantuumari**; detta har framhållits på auktoritativt håll på Notisbyrån. — Ungefär samtidigt som översättningsgraden **häradshövding** för **kihlakunnantuumari** stod i dagspressen, förekom den i en publikation av annat slag, där en känd jurist

i Österbotten fick titein **häradshövding** i stället för **häradshövding**.

En annan titel som varit aktuell de senaste dagarna är **kontraktsprost**. Man ser ibland den felaktiga termen "länsprost" efter det finska **lääninrovasti**. (För övrigt är **kontraktsprost** en rätt märkligt term hos oss. Termen finns också i Sverige, där kontraktsposten är huvudman för ett kontrakt — så kallas motsvarigheten till våra prosterier. Vi har behållit den gamla termen **prosteri**, men det är givetvis omöjligt att tala om en "prosteriprost", och därför användes termen **kontraktsprost**.

En insändare har känt sig förbluffad över uttrycket "de internationellt fastslagna prefixen" (dvs mega-, giga- m.fl.).

Om det citerade uttrycket (som inte är oriktigt) låter för "fastspikat", kan man välja att tala om **antagna** eller **fastställda**.

Inför ett verkligt misslyckat uttryck tänker jag ibland "det var en verklig **horrör**". Men vad är en **horrör**?

Horrör är ett av de ganska många franska ord som inkommit i svenskan (ännu fler fanns i lite äldre svenska). Det innebär "någonting förskräckligt, avskräckande"; det är besläktat med det rätt vanliga lånordet **horribel** (latinskt-franskt-engelskt), som betyder "ryslig".

Carl-Eric Thors

21.12.-78

Torsdag med THORS

Till fjärran ställen som Afghanistan och Balkan svävar språkspalten ut i dag. Vill ni kalla prof. Thors tillbaka till hemlandet gäller det bara att sända honom mera inhemskt betonade frågor! Dagboken vidarebefordrar i vanlig ordning läsarnas brev.

Två frågeställare i dag berör uttalet av geografiska namn. Den första frågan gäller namn på **-stan** av typen **Afghanistan**.

Afghanistan uttalas med betonad slutstavelse, alltså "Afghanistån". Likaså betonas slutstavelsen — **stan** i flera andra namn, t.ex. landsnamnet **Pakistan** och områdesnamnen **Turkestan** och **Hindustan**.

(Det kan tilläggas att de inbyggarnamn som hör samman med **Afghanistan** och **Pakistan** är **afghan**, med betoning på **-an**, och **pakistanare**.)

I detta fall vållar uttalet ingen tvekan. Lite svårare är den andra frågan, som gäller betoningen av namnet **Balkan**.

Balkan är egentligen namnet på en bergskedja i Bulgarien och är egentligen ett turkiskt namn med betonad slutstavelse (**Balkán**); det betyder "berg". Till bergskedjans namn skapades i början av 1800-talet namnet **Balkanhalvön**, i svenskan numera ofta förkortat till **Balkan** ("gränstvister på **Balkan**"), och ord som **balkanfolk** och **balkanstater**. I sammansättningar som **Balkanhalvön** förekommer växlande uttal: betoning på **bal-** eller på **-kan**; olika (rikssvenska) ordböcker ger varierande upplysningar om uttalet: somliga föredrar **bálkan-**, andra **balkán**. (Utvecklingen till

uttalet **bálkan-** i svenska sammansättningar förstås lätt, om man tänker sig ett ord som **halvö** med sin betonade första stavelse fogat till **Balkán-** med betonad slutstavelse; i ett sådant fall har man gärna en mindre betonad stavelse mellan två starkare betonade och resultatet blir **Bálkan**. Försök höra på ert eget uttal av t.ex. **tvättinrättning**, så förstår ni utvecklingen!)

Hos oss torde **Bálkan** och t.ex. **Bálkanhalvön** vara det allmännaste uttalet, men betoning på **-kan-** skall inte anses oriktigt.

En fråga gäller den bestämda formen av **dollar**. Svaret är klart: den lyder **dollarn**, t.ex. "Dollarn sjunker i värde."

Det kan tilläggas, att **dollar** egentligen är samma ord som vårt **daler** i **riksdaler**. **Dollar** och **daler** kommer av det tyska **Taler**, ursprungligen ett silvermynt, som präglades av mynt från Joachimstal i Böhmen.

En frågeställare säger: "I radion talades för en tid sedan om arbetskydd på fartyg i trafik mellan **tredje länder**."

Uttrycket **tredje länder** förvånade mig, trots att jag känner till uttrycket **tredje man** i betydelsen "någon som inte är part i konflikt eller avtal". Jag har dryftat frågan med en juristkollega vid universitetet.

Det störande i "tredje länder" är användningen av **tredje** som bestämning till ett pluralt ord. I stället för "tredje länder" bör man välja andra uttrycksätt, t.ex. (beroende på sammanhanget) "andra länder än de fördragsslutande", "andra länder än Finland och X", eller — i lämpliga fall — "utomnordiska länder".

Läsarna tillönskas en god jul.
Carl-Eric Thors